

Nenad Gajić

SLOVENSKA MITOLOGIJA

BOGOVI * DEMONOLOGIJA * MITSKA MESTA * MAGIJSKI RITUALI

Laguna

Copyright © 2011 Nenad Gajić
Copyright © 2021 ovog izdanja, LAGUNA

Ilustracija na naslovnoj strani:
Zoran Milenković

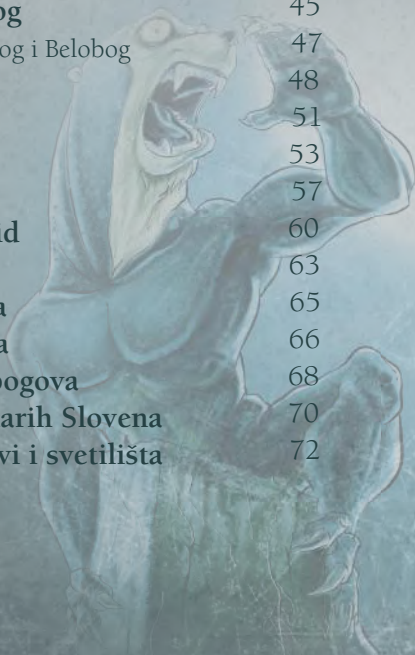
Ilustrovali:

*Nemanja Mališ, Miloš Nicić, Aleksandar Lazarević, Dušan Marković,
Uroš Obradović, Goran Josić, Igor Lazarević, Lazar Kačarević, Slavko Simonović,
Zoran Milenković, Alen Radošević, Nemanja Stanković, Vladimir Matić Kuriljov,
Boris Radujko, Nenad Krstić, Milan Čolović, Aleksandar Bunčić, Dušan Božić, Žika Trifunović,
Ana Polanščak, Haris Vajagić, Miloš Miladinović, Bojana Milosavljević, Duško Bjeljac
i Dragan Ćirić*

*Za Vuka, koji prvo samo što nije,
a zatim već odavno jeste.*

SADRŽAJ

SLOVO NA POČETKU	11	III) MITSKA MESTA	
I) O DREVNIM SLOVENIMA		NEOBIČNA VEROVANJA	77
Poreklo	15	Gradišta i bavani	78
Karike koje nedostaju	17	Groblja	79
Slovenski jezici	20	Vodenice	81
Dvojina	21	Vilinsko kolo	82
Pismo	21	Mostovi i raskršća	83
Religija	24	Jame i pećine	85
Slovenski panteon	24	Raj i nav	86
Hrišćanstvo i stara vera	26	Mitski toponimi	88
Običaji	29	Vitor planina	88
Gostoprimstvo	29	Žutibor	89
Kumstvo i bratimstvo	30	Trojanov grad	90
II) BOGOVI		IV) MAGIJA	
BOGOVI I NJIHOVI DVOJNICI	35	O MAGIJI I ČAROBNJAŠTVU	93
Svarog	37	Činjarice	95
Perun	40	Alovitost	97
Stribog	43	Vidovitost	98
Crnobog	45	Kamen	99
Crnobog i Belobog	47	Hrast	101
Triglav	48	Badnjak	
Veles	51	u božićnim običajima	102
Dajbog	53	Venac bilja	104
Jarovid	57	Zmajeva glava	106
Svetovid	60	Košulja od uroka	107
Vesna	63	Voda	108
Morana	65	Nenačeta voda	109
Mokoša	66	Voda adžijazma	109
Konji bogova	68	Voda sa nakovnja	110
Idoli starih Slovena	70	Voda zaborava	110
Hramovi i svetišta	72	Raskovnik	111
		Proricanje sudbine	
		i predviđanje budućnosti	113
		Nemušti jezik	117
		Imena od uroka i tabuisanje	119

V) MITSKA BIČA

KARAKTER

SLOVENSКИH MITSКИH BIČA 125

Aždaja 126

Ala 128

Anđeo 130

Bauk 132

Bes 133

Besomar 134

Vampir 135

Otkrivanje vampira i
zaštita od njih 137

Poreklo vampira 138

Veštica 140

Veštac 142

Zaštita
od veštica i veštaca 142

Vile 144

Vilinska lepota 147

Biljarice
i Šumska majka 147

Samovile
i Planinska majka 149

Vilenjaci 150

Vodnjaci 152

Vodeni duh 154

Vuk 156

Vučji dani 157

Vučje poreklo Slovena 160

Vukodlak 162

Div 164

Drekavci 167

Zmaj 169

Poreklo zmaja 171

Zmajev ognjeni dah 172

Zmajevitost 172

Zvezde padalice 175

Zmija 176

Zmijske noge, glava i srce 177

Konji u svetu mrtvih 179

Kučni duhovi 180

Lesnik 182

Mora 184

Navi 185

Patuljak (kepec) 187

Psoglav 189

Rusalke 190

Suđaje ili Suđenice 193

Talason 195

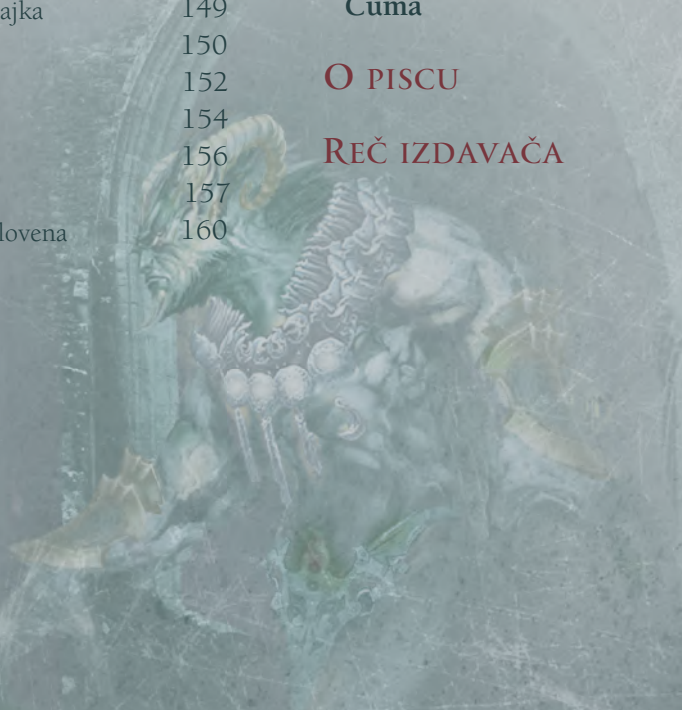
Todorci 196

Utvara 198

Čuma 200

O PISCU 203

REČ IZDAVAČA 205

**SLOVENSKA
MITOLOGIJA**

SLOVO NA POČETKU

Knjiga koja je pred čitaocima nije bajka, iako u sebi ima mnogo bajkovitog. Nije ni enciklopedija pojmova, ni rečnik svega što krije živopisna mitologija naših slovenskih predaka. Ona ne pokušava da bude ni naučna, ni istorijska, ni kompletna studija, već samo jednostavno i svima prijemčivo delo, nastalo iz ljubavi.

Godinama sam istraživao dubine slovenske mitologije i čitao dela mnogih pametnih ljudi, koji su čitav život posvetili proučavanju ove teme. Od svakog sam zabeležio ponešto što sam smatrao zanimljivim, a neke stvari sam i lično čuo ili video. Iako je u meni tinjala strast da saznam što više, često sam ostajao razočaran jer su, bar naizgled, sve druge mitologije pronašle svoj put do sveta u mnogo prijemčivijoj

formi od slovenske. Zanimala me je samo suština, bez suvišnog ulaženja u nevažne detalje o tome ko je šta rekao, kada je to rekao ili gde se nešto desilo. Kako nisam bio opterećen potrebom da budem istoričar, mogao sam da dozvolim sebi da budem pripovedač. Tražio sam način da u sažetoj formi predstavim sve ono što se danas zna i pretpostavlja o čudnom, često surovom, ali uvek prelepom i misterioznom svetu starih Slovena.

Mitsku viziju ovog čudesnog sveta dopunili su likovnim predstavama umetnici, koji u svojim genima neumitno nose tragove drevnih strahova i verovanja. Stoga bi i tekst i ilustracije u ovoj knjizi, udruženim snagama i međusobnim preplitanjem, trebalo da stalno drže čitaoca na onoj maglovitoj granici između činjenica i mašte, sna i jave, jer se tom granicom kreću i slovenska duša, i slovenska istorija, i slovenska mitologija.

Ova knjiga jeste pokušaj da se na svima razumljiv način isprate i rastumače tragovi koje su iza sebe ostavili drevni slovenski običaji i verovanja, u ovom ili onom obliku prisutni sve do naših dana.

I

O DREVNIM
SLOVENIMA

POREKLO

Danas se smatra da su Sloveni grupa naroda koja početkom XXI veka naseljava trideset pet posto teritorije Evrope i veliki deo Azije. Deli se na tri grupe: Istočne Slovene (Rusi, Belorusi i Ukrajinci), Zapadne Slovene (Poljaci, Česi, Slovaci i Lužički Srbi – poslednje neki autori smatraju naslednicima Baltičkih Slovena) i Južne Slovene (Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i Bugari, uz Crnogorce i Bošnjake kao pripadnike ove grupe naroda, u novije vreme osamostaljene). Četvrta grupa, nekadašnji Pomeranijski, Polapski ili Baltički Sloveni, danas više ne postoji, već je u potpunosti germanizovana, izuzev Lužičkih Srba.

Ko su ti drevni Sloveni, o čijim verovanjima govori ova knjiga? Ko su ti ljudi, prepuni protivrečnosti, poznati po svojoj zatvorenosti i nepoverenju prema ostatku sveta, ali istovremeno čuveni po gostoprimstvu i spremnosti da nepoznatim gostima, bez oklevanja i pitanja, ustupe smeštaj, hranu, piće, navodno čak i sopstvenu ženu? Ko su ti „varvari“, kako ih nazivaju istoričari u prvim sačuvanim spisima, navodeći ipak da oni od davnina žive u demokratiji i jednakosti, i da se na zajedničkom skupu dogovaraju o svim svojim javnim poslovima? Ko su ti, u očima suseda, snažni i hrabri ratnici, koji su izvanredno rukovali oružjem, ali gotovo nikada nisu napadali, već su ga koristili za odbranu, birajući svoje vojskovođe samo u ratu, a potpuno zaboravljajući na njih u miru? Ko su te setne duše, poznate

po jedinstvenim pesmama i epovima, ljudi koji su vekove preživeli uz pesmu, ali koje prate i strašne priče njihovih suseda o tome da se ponekad pretvaraju u vukove?

U istoriografskim izvorima Sloveni se pominju relativno kasno, početkom VI veka, dok se etnonim Sklaveni pominje nešto ranije, u IV veku. Bilo je i ranijih sporadičnih spomena, ali nije uvek sigurno da je reč o Slovenima jer ih istoriografi nazivaju imenima Rašani, Tračani, Tribali, Skiti, Sarmati, Nervi, Veneti, Vendi, Spori, Anti... Iako prethodni vekovi njihove istorije još uvek ostaju misterija, od VI veka Sloveni zauzimaju važno mesto na evropskoj istorijskoj sceni, sudeći po značaju koji im brojnim zapisima pridaju savremenici, opisujući njihove sukobe sa Vizantijom, Germanima i drugim narodima Istočne, Jugoistočne i Centralne Evrope.

Nekoliko vekova nakon „zvaničnog ulaska u istoriju“, Sloveni postepeno primaju hrišćanstvo i napuštaju svoju staru veru. Ovaj proces, uglavnom završen krajem XII veka, bio je dug i bolan i na kraju ne potpuno uspešan jer su mnogi stari slovenski običaji i verovanja ostali gotovo u potpunosti očuvani i do današnjih dana. Nekoliko vekova

trajalo je zvanično dvoverje, koje je karakterisalo ovaj prelazni period, dok na kraju stari obredi nisu odenuti u „hrišćansko ruho“, donekle izmenivši svoju formu; mesta starih bogova zauzeli su hrišćanski sveci, ali suština je ostala nepromenjena. Iako je mnogo slovenskih rituala na taj način pretopljeno u hrišćanske obrede, kojih se i

Jedini zapis na osnovu kojeg se veruje da su se Srbi i Hrvati doselili na jug Balkanskog poluostrva 626. godine potiče od Konstantina VII Porfirogenita, vizantijskog cara iz X veka. Kratka Porfirogenitova napomena iz njegovog *Spisa o narodima* navodi na zaključak da se najmanje sto hiljada ljudi doselilo iz predela „iza Karpata“ za nepunih godinu dana. Treba pomenuti i da svi ostali istorijski izvori, hronike, letopisi, knjige i pisma iz srednjeg veka označavaju stanovnike Balkana kao slovenska plemena, ali pod različitim nazivima. I sam Porfirogenit u jednom odeljku, čije je tumačenje sporno, pominje da su u III veku Rimljani prešli na levu obalu Dunava, gde „nađoše slovenska plemena nenaoružana“; naknadno je ovaj događaj istrgnut iz konteksta i vremenski „prebačen“ u VI vek; u drugoj prilici sugerise da su Sloveni i Avari zauzeli Salonu u Dalmaciji 449. godine, što se tumači kao greška kasnijeg prepisivača; u trećoj prilici, navodi da su Hrvati pobedili Avare i osvojili Salonu 602. godine, dakle pre dolaska na presto vizantijskog cara Iraklija koji im je navodno dao dozvolu da se dosele u Dalmaciju. Ukratko, Porfirogenitov *Spis o narodima* prvi je spis koji pominje doseljavanje Srba i Hrvata na Balkan, ali je pun nedoslednosti.

danas pridržavamo, zahvaljujući tome nasledili smo i ponešto od iskonskog predanja naših predaka. Stara vera ostala je umnogome sačuvana i u usmenoj narodnoj književnosti, čijom se lepotom i vrednošću mogu podičiti svi slovenski narodi.

Slovenska prethrišćanska kultura nije nam u potpunosti poznata, pre svega zato što je bila kultura usmenog tipa, iz koje nisu ostali pisani dokumenti, iako je moguće da ih je bilo; praktično sve što je o njima sačuvano nisu pisali Sloveni, već narodi koji su dolazili u dodir sa njima, Stari Grci, Rimljani i Vizantinci.

KARIKE KOJE NEDOSTAJU

Zvanično, sa proto-Slovenima, koji su živeli još u bronzano doba, u II milenijumu pre nove ere počinje epoha velikih seoba slovenskih naroda, koji su tada govorili zajedničkim, praslovenskim jezikom.

Postoje teorije da je naziv Srb stariji od naziva Sloven i da su svi Sloveni prvobitno sebe nazivali Srbima. Recimo, u dokumentu, koji verovatno potiče iz 850. godine i koji sadrži spisak plemena, većinom slovenskih, severno od Dunava, neimenovani pisac, poznat kao Bavarski Geograf, kaže: „Serviani (Zeriuani) imaju toliko kraljevstvo da su iz njega nastala sva slovenska plemena i da, kao što tvrde, otud vode poreklo.“ Ovaj zapis je nastao čitav vek pre Porfirogenita, koji piše o doseljavanju Srba

na Balkan i kaže da su oni i svoje ime doneli sa sobom. Ime Srb nalazimo i mnogo ranije, kod Plinija i Ptolomeja (I i II vek), kao ime jedne sarmatske narodnosti na današnjoj reci Serba, a značajno je ukazati i na identičnost imena Lužičkih Srba, koji su manjina u današnjoj Nemačkoj, i balkanskih Srba, inače veoma različitih Slovena koje spaja isto ime uprkos sada velikoj prostornoj i jezičkoj distanci. Prokopije Kesarijski, vizantijski istoričar iz VI veka, kada navodi da je „Slovenima i Antima čak i ime bilo u davnini zajedničko“, prvi (i jedini) koristi naziv Spori, za koji se danas mnogi lingvisti

Sve u svemu, Sloveni su, kako u X veku piše jevrejski putopisac Ibrahim ibn Jakub, „neustrašivi i ratoborni i, kad međusobno ne bi bili nesložni zbog mnogostrukog razgranivanja njihovog plemena i rascepanosti njihovog bratstva, ne bi se nijedan narod na zemlji mogao sa njima meriti po snazi“. Priručnik za ratovanje *Strategikon* vizantijskog pisca i vojnog komandanta Kekavmena, iz XI veka, opisuje kako se pojedina plemena ponašaju i ratuju i, između ostalog, stavlja znak jednakosti između naroda Sklavena i Anta koji „žive na isti način i imaju iste običaje“, hvali slovensku izdržljivost i kaže da oni, nesvikli na neko naročito blagostanje, „lako podnose i vrućinu i studen i mokrinu tela i oskudicu namirnica“.

U *Velesovoj knjizi*, koja se ovde često uzima u razmatranje uz kritičku distancu, zapisano je da su se Sloveni bogovima molili pet puta dnevno i da su bili obavezni da operu ruke i da se umiju pre molitve. To su, možda u slavu Vodena, radili na izvorima i obalama reka. Identičan obred unesen je i u *Kuran*, pa pojedini autori čak pretpostavljaju da ga je Muhamed preuzeo iz stare slovenske religije: u Arabijskoj pustinji nije bilo dovoljno vode čak ni za piće, pa je taj ritual izvođen peskom ili praznim rukama. A Sloveni su, prema grčkim navodima, bili umešni brodograditelji i vešti pomorci, vazda u dodiru sa vodom – kao dokaz za ovo može da posluži i činjenica da je reč *mreža*, za oruđe kojim su se služili prilikom ribolova, do danas zajednička svim Slovenima.

slazu da označava Srbe, jer je Grcima teško da izgovore tri spojena suglasnika u imenu Srbi. Kako bilo, danas je Srbija samo jedna od brojnih država u kojima žive slovenski narodi, mala nacija u kojoj osim Srba živi još preko dvadeset naroda u skladu sa vekovnom tradicijom zajedničkog života u toleranciji. Naziv Sloveni se, nasuprot tome, u potpunosti afirmisao kao oznaka velike grupe srodnih naroda, i svi ga koriste bez negativnih konotacija.

Izvori za slovensku mitologiju vrlo su oskudni i obuhvataju pre svega hronike autora druge vere, koji su po prirodi stvari manje zainteresovani ili kritički nastrojeni prema staroj slovenskoj veri, dok sa druge strane građu za proučavanje sadrže narodne pesme, jezik i predanja, koji su opet s vremenom menjani u skladu sa prelaskom slovenskih naroda u hrišćanstvo, pa je i njih potrebno „vratiti u prvobitni oblik“ i analizirati drevne motive, što je rizičan

poduhvat. Ipak, brojni noviji kulturolozi, od kojih je jedan i Sreten Petrović, bez dvoumljenja prihvataju stav „da se u narodnim pripovetkama, pesmama, igrama i običajima nalaze značajni preostaci paganstva koji su važan spomenik koji vreme još nije sasvim potamnilo“.

Rano slovensko prisustvo na Balkanu potvrđuju i neke arheološke činjenice, npr. slovenska grnčarija iz sredine V veka pronađena kod Bajine Bašte u Srbiji, skoro dva veka pre nego što

Konstantin VII Porfirogenit „doseljava“ Slovene na Balkan. Sredinom 2008. godine, vodeći arheolozi iz Velike Britanije, Nemačke i Srbije, na najvećem svetskom kongresu arheologa u Vanuveru, predstavili su dokaze da je u istočnoj Srbiji, u doba neolita, postojala radionica za topljenje i preradu bakra, što je najraniji dokumentovani nalaz obrade bakra u celom svetu. Vinčanska kultura, koja je cvetala pre oko osam hiljada godina, možda je i koevolutivna evropske civilizacije.

Kad je reč o računanju vremena, godina 2010. je zapravo 7518. godina od nastanka sveta prema kalendaru koji se od XVI veka zvanično naziva „vizantijskim“ jer je korišćen i u Vizantiji od X do XV veka. Postoje indicije da je ovaj kalendar slovenski – ovakvo datiranje primenjivali su tokom srednjeg veka pravoslavna crkva i hrišćanski prosvetitelji. Kalendar je u Rusiji ostao u upotrebi sve do XVIII veka, a i u Srbiji je dugo korišćen; recimo na Smederevskoj tvrđavi stoji da je sazidana 6983. godine, a čak i Crnorizac Hrabar, pisac s kraja IX i početka X veka, u svom delu *Slovo o pismenima*, navodi da je Ćirilo „slovenska pismena“ načinio „godine od stvorenja sveta 6363.“

Konačno, nije li neobična podudarnost da se datum navodnog biblijskog stvaranja sveta vremenski podudara sa nastankom vinčanskog pisma i vinčanske kulture, koji su otprilike iste starosti?

SLOVENSKI JEZICI

Slovenski jezici su i danas veoma slični, a u prošlosti su međusobne razlike bile još manje.

Najstariji slovenski jezik, od kojeg su se razvili svi slovenski jezici, naziva se protoslovenski ili praslovenski. O njemu se danas ne zna mnogo jer nema spomenika najranije slovenske pismenosti. On datira možda čak i s kraja III milenijuma pre

nove ere, a zbog činjenice da je u X i XI veku još uvek postojala nesumnjiva jezička bliskost međusobno udaljenih slovenskih plemena, neki naučnici smatraju da je praslovenski jezik postojao sve do tog vremena, postepeno prerastajući u današnje slovenske jezike.

